

והנה ה' נצב עליו ויאמר

...

והנה

אנכי עמך

ושמרתוך בכל אשר תלך

והשבתיך אל האדמה הזאת

כי לא אעזבך

עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך:

וידר יעקב נדר לאמר

אם יהיה א-להים עמדי

ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש:

ושבתי בשלום אל בית אבי

והיה ה' לי לא-להים:

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית א-להים

וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:

G-d to Yaakov:

...

Behold I am with you, and

I will protect you on whatever path you take, and

I will return you to this land . . .

Yaakov to G-d:

If G-d will be with me, and

protect me on this path that I am taking, and . . .

I return in peace to my father's house . . .

Yaakov's response to his spectacular first experience of Divine Revelation – stairway to Heaven, angels ascending and descending, and Hashem Himself speaking – is a literary anticlimax and theological scandal. Both of these result from his introduction of contingency into a presumed realm of the absolutely determined. G-d promises Yaakov place, progeny, and Presence, and Yaakov's response begins with "IF" and ends with an offer to return ten percent of any forthcoming presents (likely meaning products of the promised land).

Midrash Tanchuma (Vayishlach 2) finds this unbelievable, and therefore simply reverses the order of events:

כיון שיצא מבית אביו,

מה כתיב? "וידר יעקב נדר".

מה אמר? "אם יהיה א-להים עמדי".

כך השיבו הקדוש ברוך הוא: "והנה אנכי עמך".

When Yaakov left his fathers' house,

what is written? "Yaakov promised a promise".

What did he say? "IF G-d will be with me".

This is how The Holy Blessed One responded to him: "Behold I am with you".

But in this reading, G-d's response precedes Yaakov's neder by five verses, and requires us to read the entire dream narrative as a flash-forward.

I suggest instead that Yaakov's IF is actually a response to a generally overlooked Divine IF and Until. The end of the dream-assurance is "For I will not abandon you *ad asher im asiti* everything that I have said to/regarding you". Translating the italicized words individually, *ad* = until and *im* = if.

The "until" part can be understood straightforwardly – G-d's promise holds only until Yaakov's return to Israel. Yaakov's response may seek a guarantee for what happens afterward – in this reading his IF continues after the return to the land with "and Hashem *continues to* be my G-d", and it is the last clause which is key. One attraction of this reading is that Yaakov's actual return to the land seems in fact to be accompanied by a series of travails in which G-d plays no apparent comforting role, including the deaths of his father and favored wife, the disappearance of his favored son, the rape of his daughter, and a general famine. This is the approach of Midrash Sekhel Tov.

Many commentators, however, reject such a Divine UNTIL, and provide a broad array of strategies for neutralizing *ad*. Sometimes *ad* can mean never, especially if the condition is impossible – thus "I will stay with you until Hell freezes over" is not intended to limit the commitment. Seforno suggests that the until means that this Divine Promise will be replaced by an even higher level of Presence, and RAN simply translates *ad* as "even until", meaning all the more so afterward.

What about the "If"? Some note that *im* can mean "that" as well as "if", and regard *ad asher im* as an idiom that means exactly the same thing as *ad asher*. The best evidence for their position is that the same idiom appears in Bamidbar 32:17 and Yeshayah 6:11. On the other hand, they do seem to leave the word *im* as an egregiously unnecessary word in Torah. Note RADAK's comment that

"It repeated here for emphasis, as either *asher* or *im* would have been sufficient."

Ramban notes that Rashi cites Bereshit Rabbah as proving from here that *all* this-worldly Divine promises to the righteous are contingent on continued righteous behavior; he has no theological objection to this, but doesn't think this is necessitated by the verse. Toldot Yitzchak, however, argues that the parallel between the Divine and human *ims* must be significant. He therefore suggests that Yaakov is aware that a promise to give G-d presents should always be contingent on good behavior as well, as G-d does not welcome the sacrifices of the wicked.

Last week I focused on Sefat Emet's radical notion that Yitzchak sought to live in the world of *din*, and therefore tried to disclaim ancestral merit and receive only what his own actions deserved. This, he said, was the way of the righteous, and G-d rewards their desire for justice by treating them with mercy. This week let's close, as a bookend, with what seems to me to be the almost diametrically opposed Chassidic reading of Kedushat Levi.

Kedushat Levi, in a classic hypersensitive reading, argues that the midrash denies only that G-d offers unconditional promises to the *tzaddikim*; He may, however, make such promises to those who are not *tzaddikim*. Thus the dream-promise was deliberately contingent on Yaakov not becoming a *tzaddik*, which would occur once he returned to Israel as the father of tribes and a whole man. Once he achieved that level, G-d's Providence would be contingent on his deeds, (specifically on his praying, as "G-d is desirous of the prayers of the righteous".) Yaakov does not look forward to this contingency, and so puts his own "IF" in – perhaps he thereby seeks to avoid becoming a *tzaddik*.

כלומר: כאשר אשוב בשלום אל בית אבי, אני רוצה ש'ה' יהיה לי לא-להים', ויסייעו לי מן השמים בחסדו
וברחמים ובצדקה, ואיני רוצה להשען על מעשי,

וכן דרך הצדיקים שאינם רוצים להשען על מעשיהם כלל.

“Meaning: When I return in peace to my father’s house, I wish that “Hashem will be my G-d”, and that they will help me from Heaven in His grace and mercy and charity, and I do not wish to rely on my deeds.

And this is the way of the righteous, that they do not wish to rely on their deeds at all.”

It seems to me that without making a theological commitment, Sefat Emet and Kedushat Levi offer powerful readings of the *characters* of Yitzchak and Yaakov, and I find Kedushat Levi’s reading of Yaakov textually compelling.

Shabbat shalom!

Aryeh Klapper

בראשית פרק כח:יב-כב

ויחלם

והנה סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה

והנה מלאכי א-להים עלים וירדים בו:

והנה ה' נצב עליו ויאמר

אני ה' א-להי אברהם אביך וא-להי יצחק

הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך:

והיה זרעך כעפר הארץ

ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה

ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך:

והנה

אנכי עמר

ושמרתיו בכל אשר תלך

והשבתיך אל האדמה הזאת

כי לא אעזבך

עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך:

וייקץ יעקב משנתו ויאמר

אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי:

ויירא ויאמר

מה נורא המקום הזה

אין זה כי אם בית א-להים

וזה שער השמים:

וישכם יעקב בבקר

ויקח את האבן אשר שם מראשתיו

וישם אתה מצבה

ויצק שמן על ראשה:

ויקרא את שם המקום ההוא בית א-ל ואולם לוז שם העיר לראשנה:

וידר יעקב נדר לאמר

אם יהיה א-להים עמדי

ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש:

שבתי בשלום אל בית אבי

והיה ה' לי לא-להים:

והאבן הזאת אשר שמתני מצבה יהיה בית א-להים

וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:

רשב"ם בראשית פרק כח פסוק טו

כי לא אעזבך - בדרכים עד אשר עשיתי את אשר דברתי עליך, להשיבך אל האדמה הזאת. כי בדרכים אתה צריך שמירת מלאכים יותר. כדכת' כי מלאכיו יצוה לך לשמורך בכל דרכיך:

חזקוני בראשית פרק כח פסוק טו

ושמרתיו - שמירה היה צריך מפני עשו אחיו והשבתיו אל האדמה הזאת וכן כתיב וישב יעקב אל יצחק אביו. כי לא אעזבך בדרך הזה את אשר דברתי לך להשיבך אל האדמה הזאת - שהרי בדרכים אדם צריך שימור כדכתיב לשמורך בכל דרכיך.

רד"ק בראשית פרק כח פסוק טו

והנה אנכי עמך - אף על פי שאתה בורח: ושמרתיו בכל אשר תלך - בלכתך ובשובך: כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי - אם כן לא יעזבנו לעולם, כי ההבטחה לו כל ימיו לעולם ולזרעו אחריו: אשר אם - כפל ענין לחזק הדבר, כי די לו באשר או באם:

ר' חיים פלטיאל בראשית פרק כח פסוק טו

כי לא אעזבך בדרכי' עד אשר אם עשיתי אשר דברתי לך - פי' עלי(ך) להשבך אל הארץ הזאת כי בדרך צריך שמירת המלאכים כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמורך בכל דרכיך. לא אעזבך- שני' לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. וא"ת והא מעשה בכל יום שצדיקים עניים וגם בניהם, וי"ל האי ראיתי כמו אל תראוני שאני שחרחרות, כלומר אל תתמה שראיתי צדיק נעזב שמא חטא בשום דבר. עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. וא"ת הא אם עשיתי אעזבך?! וי"ל שיש עד שאין לו הפסוק כמו מן העולם ועד העולם, כמו כן מכאן עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך ומשם ועד עולם.

ספורנו בראשית פרק כח פסוק טו

כי לא אעזבך. וזה שאמרתי (פסוק יד) שאחר רוב הגלות תפרוץ כל גבול ולא תאבד בצרות הגלות, יהיה מפני שבימי הגלות לא אעזבך, כאמרו אף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתי ולא געלתי לכלותם להפר בריתי אתם (ויקרא כו, מד): עד אשר אם עשיתי. בעוד שלא עשיתי זה שאמרתי לך עתה באמרי ופרצת כי מלת עד תורה לפעמים כמו בעוד כמו עד שהמלך במסבו (שיה"ש א, יב). עד לא עשה ארץ וחוצות (משלי ח, כו). אמנם אחר שתעשה זאת התשועה הגדולה, לא בלבד יגמול חסד לעמו שלא לעזבם אבל יגביר עליו חסדו להתהלך בתוכנו כאמרו והתהלכתי בתוכם (ויקרא כו, יב):

מלבי"ם בראשית פרק כח פסוק טו

והנה. וע"כ אין לך לירא, לא פן תפסיד דבר מאושר הנפש, כי הנה אנכי עמך בחו"ל כמו בא"י, ולא שתירא מעשו ומלבן, כי ושמרתך בכל אשר תלך, וגם והשבתיך אל האדמה, בשרו שישוב אל א"י, כי לא אעזבך עד שאעשה כל אשר דברתי בשבילך (שדבור שאחריו למ"ד פי' בשבילו), שכל היעודים שיעדתי לאברהם וליצחק הכל היה בשבילך, ואני מוכרח לקיים היעודים האלה, וא"כ לא אוכל לעזוב אותך שאז יתבטלו היעודים וזה א"א:

משך חכמה בראשית פרק כח פסוק טו

(והשיבותיך) אל האדמה הזאת. אמר "אדמה" ולא "ארץ", לרמז שישוב כשהוא מת ממצרים להאדמה הזאת.

תולדות יצחק בראשית פרק כח

והתשובה לקושית הספק שהיא הספק החמישי איך שם ספק בנבואתו ואמר אם יהיה א-להים עמדי, בעבור שהש"י אמר לא אעזבך עד אשר אם עשיתי ולא אמר עד אשר עשיתי, לומר עד אשר אראה אם אעשה אשר דברתי לך, אם ראוי לעשות אעשה, ואם לא לא, שאם יתלכלך בחטא לא יעשה מה שדבר לו, ולזה אמר אם יהיה א-להים עמדי והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית א-להים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, ואם לא יהיה א-להים עמדי, כגון שאתלכלך בחטא, לא יהיה בית א-להים, ולא אתן מעשר, כי חס ושלום זבח רשעים תועבה, שכמו שהש"י אמר "אם", גם כן יעקב השיב במלת "אם":

שכל טוב (בובר) בראשית פרק כח טו

והנה אנכי עמך. שיהיו שלוחי מלווין אותך שהשליח הרי הוא כשלוחו: ושמרתך בכל אשר תלך. ולא תירא מעשו, כמו שאמר לבניו הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך (שמות כג כ): והשיבותיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך. שיהא דברי עמך: עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. להשיבך כאן, וכן קיים לו, וכיון שחזר וחנה לפני שכם לא נהיה עמו דבר הקודש, לפיכך נלקחה דינה לשכם בן חמור, כיון שנסעו משם נדבר עמו פעמיים, כיון שנתיישב בארץ מגורי אביו לא נהיה עמו דבר הקודש, לפיכך נמכר יוסף ולא נדבר הקדוש ברוך הוא י"ב שנה:

דרשות הר"ן הדרוש החמישי

וזהו מה שהשיבו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם, כלומר איך תחשוב שהיותך נעדר צחות הדבור הוא דבר נפל במקרה, מי שם וגו', כלומר שכמו שאי אפשר לדיבור שהוא קנין רק בכוונה ממנו, כן העדר הדיבור לאילמים מורה על כוונה ממנו, ואין דבר בפעולתו נופל במקרה, לא הקנין שבהם ולא ההעדר שבהם, אבל הכל ראוי שיהיה נתלה בו, כי הכל בכונה גמורה מאתו. הודיעו שבכונה גמורה היה כבוד פה לסיבה שזכרתי.

וזה דבר ביארו רבותינו ז"ל אותו (בבראשית) [במדרש] רבה (שמות על הכתוב שם ד יא), ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם, אמר לו אם אין אתה איש דברים אל תחוש, הלא אנכי בראתי כל פיות שבעולם, ואני עשיתי אילם מי שחפצתי ועור לראיה ופקח לשמיעה, ואם אני חפצתי שתהיה איש דברים הייתי, אלא לעשות בך נס אני חפץ, בעת שתדבר יהיו דבריך נכונים שאני אהיה עם פיך, ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך. והנה נתבאר בזה שהיות משה ערל שפתיים היה מכוון מאתו יתברך, שנאמר שלא היה טבעו גוזר שיהיה כך, והשם יתברך שמה[ו] על זה התואר. (בראשית שנאמר שמתבעו היה כך, והשם יתברך השאירו על טבעו ולא שנהו).

אבל מדרגתו היה שינוי הטבע ודבר נסיי גמור, כי שיעור מדרגת האדם להשיג בנבואה הוא אחד משני דברים, אם מדרגת החלום, ואם מדרגת המראה, כמו שאמר (במדבר יב ו) במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. ושתי אלו המראות הן שיחקה הנביא נבואותיו במשלים וחידות, כענין יעקב שנאמר (בראשית כח יב) ויחלום והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי א-להים עולים ויורדים בו.

והנה היה זה המשל להודיעו מעלת ארץ ישראל על שאר הארצות, שהיא הסולם אשר ממנו יעלו אל השמים הצדיקים שנקראו מלאכי א-להים, שאילו היה להורות לו שכל הנעשה בארץ הוא באמצעות המלאכים, ויהיה המשל שהמלאכים יתהלכו בארץ וישיבו אליו יתברך דבר לאמר התהלכנו בארץ, והנה הוא כענין השטן (איוב א ז), היה לו לומר מלאכי א-להים יורדים ועולים בו, כי הירידה קודמת לעליה. אבל מלאכי א-להים בכאן, רמז לצדיקים, אשר הם עולים דרך במעלות בארץ ישראל, ומפני זה אמר עולים ויורדים בו, כי אי אפשר שתהיה העליה לצדיקים רצופה, כי נפש האדם כמו שאמרנו יש לה שתי פניות, אל צד המעלה ואל צד המטה, ואי אפשר כל עוד שתהיה בגוף שתהיה פנייתה אל צד המעלה לבד, אבל תצטרך גם כן לפנות למטה להנהגת גופה. והוא המשל הנרמז באמרו מלאכי א-להים עולים ויורדים בו.

והראה לו זה השם יתברך להיות ארץ ישראל יקרה בעיניו, ולהיות מגמתו אליה אחרי שישא את נשיו. והודיעו עוד, כי בצאתו מארץ ישראל צריך [הוא] שמירה מיוחדת יותר מבהיותו שם, והוא אמרו (בראשית כח טו) והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך.

וכל עד שבמקרא מורה על אחד משני דברים, אם שהדבר הקודם יפסק בהגיע אותו העת, כאמרו (שמות כד יד) ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם, שהוא מורה שאחרי שובם לא ישבו שם עוד, ועל זה הדרך הוא רוב עד שבמקרא. ואם שהדבר הקודם יתחייב שימשך יותר כשיגיע אותו העד, ויורה כי גם עד אותו זמן יהיה הדבר הפלוני, וכל שכן מאותו זמן ואילך שיתחייב יותר, וכמוהו (בראשית מט י) לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה, שפירושו כי גם בהיות המלכות משוטטת בין השבטים, ושיתחייב יהודה שלא תהיה כל המלכות לשבטו, עם כל זה כל עוד שיהיה מלך בישראל לא יהיה ענשו כל כך שיסור ממנו שבט המלוכה לגמרי, עד כי יבא שילה שהוא מלך המשיח שאז יתחייב יותר שלא תסור המלוכה ממנו.

וכן כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי, הוא על זה הדרך, כי אי אפשר שיהיה פירושו כי לא אעזבך עד אשר עשיתי אבל לאחר כן אעזבך, אבל פירושו הודיעו שבהיות דבקות הצדיקים בשם יתברך בהיותו בארץ הנבחרת, יותר מתחייב מזה שיעזבו, אך מאשר היתה הליכתו לקיים מצות אביו כמו שצוה ואמר לו (בראשית כח א) לא תקח אשה מבנות כנען, ישמרהו השם יתברך ויהיה עמו, כי הנדבק בטובים גורם שיתקרב (לבו) [בנו] לעבודת השם יתברך, ומי שאינו עושה כן גורם לזרעו הריחוק ממנו.

ספר העיקרים מאמר ג פרק כה

וכל שכן שיקשה עליו להאמין בדברים שבאו בתורת ישו בראותו שהדבר אשר שמוהו שרש ועקר לאמונתם והוא שישו היה משיח בן דוד, אינו ידוע אצלם אם היה בן דוד ואם לאו, כי פרק א' מאונגיליו מאטיב מיחס את יוסף בעלה של מרים או ארוסה לפי דבריהם לשלמה ודוד ואומר עליו שהיה מזרע המלוכה, ובפרק ג' מהאונגיליו לוק אומר עליו שלא היה זרע המלוכה ומיחס אותו לנתן בן דוד, ושני היחסים ההם אינם אלא ליוסף, והם אומרים שמעולם לא ידע יוסף את מרים לא קודם לידת ישו ולא אחר כן, ואף על פי שנמצא שם באונגיליו מאטיב כי יוסף לא ידע את מרים עד אשר ילדה את ישו, שיראה שאחר הלידה ידעה, ונמצא שם גם כן כי ישו היו לו אחים שיורה על זה גם כן, הם מפרשים כי אחים רוצה לומר קרובים, וכן מה שאמר כי לא ידע יוסף את מרים עד אשר ילדה את ישו, מפרשים אותו כמו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך, וכמו שאנו מפרשים לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים, שפירושו שאף אחר כך לא יסור, ולפי זה אין יחס יוסף מועיל לישו כלום ומהיכן נודע יחס מרים.

רמב"ן בראשית פרק כח פסוק כ"ד ויתכן עוד

רש"י:

אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני, וטעם התנאי, שלא יגרום החטא.

וכך אמרו בבראשית רבה (עו ב):

רב הונא בשם ר' אחא: "הנה אנכי עמך" וכתוב "אם יהיה א-להים עמדי" - אלא מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה.

ויתכן עוד על דרך הפשט שאין הספק בדבר, אבל בכל העתיד יאמר הכתוב כן, כמו "עד אשר אם עשיתי", וכן "ואם יהיה היובל לבני ישראל" (במדבר לו ד) - אם יבא העת שיהיה התנאי, אז יתקיים המעשה, כלומר בבואו :

קדושת לוי בראשית פרשת ויצא

אם יהיה א-להים עמדי (כח, כ). עיין רמב"ן שהקשה הלא כבר הבטיח לו הא-ל, ומה היה הספק, ועיין שם שהביא בשם המדרש (ב"ר עו, ב) אולי יגרום החטא. ונראה לי, שראה במראה החלום 'והנה אנכי עמך' ושמרתך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך' (לעיל פסוק טו), ולכאורה הבטחת 'עד אשר אם עשיתי' כו' אין לו פירוש.

רק שהבטחתו של השם יתברך היה בזה האופן, כי השם יתברך מסייע לבני אדם לעבדו (עי' שבת קד, א; זוה"ק ח"א פח, ב; ח"ג קכו, א), כי הוא המלך הטוב והמטיב, הבוחר בעבודתם אהבתם ויראתם, ומלמדם בדרך זו תלך, ומשמרם ומצילים מכל דבר רע בטובו הגדול.

אמנם בני אדם אשר יש להם כח ושכל להתפלל, אזי אינו נותן להם עד שיתפללו ויבקשו מאל אכלם ושמירתם והצלתם, כמאמר חכמינו ז"ל (יבמות סד, א) מפני מה אמותינו עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן, וכמאמר חכמינו ז"ל 'שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה' (ישעיה מו, יב), שכל העולם כולו ניזון מצדקה והם בזרוע (ברכות יז, ב).

אמנם בני אדם שאין להם שכל להתפלל ולעבוד לפני השם יתברך, אינו עוזבם, ומשמרם בחסדו הגדול כל זמן שלא יתפללו, כמאמר חכמינו ז"ל (ראה יבמות עב, א; ע"ז ל, ב) שומר פתאים ה' (תהלים קטז, ו). למשל הבן הסומך על שולחן האב. אמנם כשרואה האב שהבן יכול לפרנס את עצמו בטוב, אינו סומך על שלחנו, כך הצדיקים מתפרנסים בזרוע ואינם ניזונים בצדקה.

וזה 'כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך', כלומר אז כשאעשה מה שהבטחתי לך ותשוב לארץ ישראל, אז כשתתפלל אמלא בקשתך ומשאלתך, וכשלא תתפלל תעזב שמירתך ממך. אמנם בדרך קודם שתכנס לארץ ישראל, ולא יהא לך שנים עשר שבטים, אז אין אתה עדיין בשלימות, אז 'אנכי עמך' ושמרתך בכל אשר תלך, ואנכי אסייע לך בצדקה, אפילו כשלא תתעורר עצמך בתפלה. אמנם אחר שאעשה את אשר דברתי לך, אז להתעוררות התחתון ולתפלה אתה צריך, וזה כי לא אעזבך 'עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך', ולאחר שאעשה אתה צריך התעוררות מעצמך.

ועל זה אמר יעקב אבינו ע"ה 'אם יהיה א-להים עמדי' ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לא-להים', היינו שסייע לי הא-ל, אפילו כשאהיה בתכלית השלימות, ואהיה בארץ ישראל, ויהיה בי כח לעבדך, תסייע לי אתה בצדקה, כי צדקה ממך אקוה, ואין אני סומך על מעשי ועל תפילתי. וזה 'אם יהיה א-להים עמדי' כו' ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לא-להים', כלומר כאשר אשוב בשלום אל בית אבי, אני רוצה ש'ה' יהיה לי לא-להים', ויסייעו לי מן השמים בחסדו וברחמים ובצדקה, ואיני רוצה להשען על מעשי, וכן דרך הצדיקים שאינם רוצים להשען על מעשיהם כלל.

ואפשר לזה כיון המדרש (ב"ר עו, ב), 'אם יהיה א-להים עמדי', מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה. והוא על דרך שפירש רש"י בפרשת ואתחנן (דברים ג, כג), אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת הקדוש ברוך הוא אלא מתנת חנם, ומעשיהם הטובים קטן בעיניהם. כי לפי הפשוט, כיון שהקב"ה מבטיח היאך שייך 'אין הבטחה לצדיקים', הלא כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה אינו חוזר, ואפילו על תנאי אינו חוזר (ברכות ז, א). אפס לפי דברינו יתכן, שהבטחת השם יתברך 'כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך', ואחר שיהיה בתכלית השלימות אזי הוא צריך להתעוררות התחתון, ועל זה אין הבטחה לצדיקים כו'. והבן: